

Az örökség megközelítései

Az Irodalomtörténeti Társaság október 20. és 22. között, Nyíregyházán tartott vándorgyűlésén tanácskozott a második olvasói reneszanszát megérő Krúdy Gyula korszerű értékeléséről. A Tolnai Gábor, illetve *Ban Imre* elnöklétével folyó üléseken az előadók egyéni kiindulásával, személyes és szenvedélyes — olykor vitatható — véleményükkel vettek részt szívesztendő klasszikusunk szellemi örökségének megközelítésében és feltárásában.

Erre a kollektív munkára közművelődési érdekből szükséges az eddigieknél nagyobb gondot fordítani, hangsúlyozta a tanácskozás kezdetén Tóth Dezső nyomatékkal. Tartalmas bevezetőjének középpontjába ugyanis a Krúdy növekvő olvasottsága és marxista megítélése közti ellentmondást állította. Külön — és joggal — figyelemztetett a miniszterhelyettes arra, hogy az író életművének birtokbavétele elmarad más nagyjaink irodalomtörténeti elhelyezéseinek, befogadásának biztonságától. Igaz: az utóbbi másfél-két évtized tisztázó tanulmányai és rész-kutatásai jelentősen hozzájárultak a vele kapcsolatos tévhitek megcáfolásához.

Az összefoglaló első felszólalója éppen az a *Sötét István* volt, kinek 1954-es cikke elkezdte oszlatni a „dekadens, diszanti-nosztalgias Krúdy” felületes, sommás legendáját. Beszéde első részében az író második feltámadását az értékes filológiai és tudományos eredmények felsorolásával igyekezett alátámasztani. Később rátért a Krúdy-féle regényvidő modernségének elemzésére. Ez a „megállított” idő ad egyebek közt alkalmat arra, hogy szakítsunk a — mindig jelenidőt megörökítő — Proust hatásának vagy követésének közkeletű sémájával. Krúdy — azzal, hogy történeteit történelmen kívülre helyezte — úttörően és radikálisan szakított a tizenkilencedik századi (tartalomjegyzékbe foglalható) cselekménnyel. Feltöltötte viszont az így keletkezett eseménytelenséget a maga sajátos — impresszív, hangulati, ábrándképi látomásos, babonás — tartalmával. De a tudatos időtelenségbe zárkózás véleményét is kifejezett. Így utasította el az 1920 után létrejött neobarokk államrestaurációt, amelynek hamis dinamizmusával — kontemplációja fölényét érezve — nem vállalt közöséget. (S amely ezért úgy „büntette”, hogy mellőzte: halálakor se részesítette semmiféle hivatalos tiszteletadásban.)

A tanácskozás másik fontos előadását Bori Imre tartotta. (Neki egyébként kismonográfiája jelent meg az évfordulóra az újvidéki Forum kiadásában.) Ő mindenekelőtt Krúdy — Advéhoz hasonló — „új-érzékenységi”, valamint újtípi tudatosságát bizonyította. Ennek révén kerül a magyar próza szinkronba a kor világirodalmi törekvéseivel. „Az emlékezés új típusú átképzése” már az író koral (erőltetett) Mikszáthnak nevezeti művész korzakában meg nyilvánult: ennek teljes kibontakozásával írt létre merőben egyéni valóságát, szeressziós stílusát. Ekkor — a vörös postakocsi évtizedében — alakul ki (a megfigyelt valóság realitásának részletekbe-borcolásával, a modern lélektani és szociológiai irányzatok felhasználásával) a jellegzetes Krúdy-effektus, melynek formai vívmányai megőrződnek a követ-

kező, szürrealisztikus írói pályaszakaszban. 1915 és 1920 között a világ földcsuszamlásának s a társadalmi hazugságok összeomlásának érzése vezeti az írókat azokra a tipikus lelki tájaira és szeparált színhelyeire, ahol részint még megtalálni vélte — pillanatokra — az őszinteséget, részint pedig (a „csoda mechanizmusának működtetésével”) megkísérelhetette a próza-költői művészetben realizálni az emberi vágyakat. A költés helyett a közlés a törekvése az érett Krúdynak pályája utolsó, tárgyias korszakában. Itt a „rejtett kameramozgatás” módszereit, s a nagyfokú stílizálás eltűnését tapasztalhatjuk műveiben. Annak is tanúi lehetünk, hogy — személyességét szándékosan lefokozva — váliálja a mozaikrakó, a dokumentalista, az objektív tényközlő, a történelmi krónikás szerepét, amely addig nem volt rá jellemző.

A két főreferátumot kiegészítette Barta András kísérlete az életmű periodizálására. Dolga nem volt könnyű, mert nem kevesebb, mint 87 regény, 2382 (eddig előkerült) elbeszélés, 30 dráma jelenet és 1780 cikk dzsungelében kellett tájékozódnia, rendet teremtenie.

A fiatal Krúdy legjobb hazai ismerője, Katona Béla az 1900 körül keletkezett novellatermést, az úgynevezett asztaltársasági novellákat elemezte. Korántsem a Mikszáth-hajtást mutatta ki bennük, hanem — remek példákkal — azt fejtegette, hogy mindketten az előbeszéd fordulataival irták a len természetű, közvetlen hatásra törekvő novelláikat.

Lőrinczi Huba egy nem eléggé méltányolt regény, a *Palotai Álomok* önéletrajzi és életfilozófiai háttérrel vázolta fel: az uszgorodi egyetem magyar tanszékének docense, Gortray Erzsébet pedig az író kedvenc orosz regényalakjait és néhány saját hőst vetette össze, kimutatva ellentétes társadalmi mozgásirányukat.

Egyre jobban beváló szokás szerint nem-irodalmár szakembereket is meghívott Nyíregyházára a Magyar Irodalomtörténeti Társaság. A nyelvész-stiluskutató Kemény Gábor erélyesen szembeszállt azokkal a nézetekkel, amelyek megállapodottak, statikusnak vélik a fénykorszak híres Krúdy-stílusát, noha az időről időre — funkcionálisan — változik, fejlődik, amíg eléri a mindig többletjelentést hordozó teljességet. *Nemes István* szintén a nyelvész szempontjából foglalkozott a vörös postakocsi képszerű ábrázolásának néhány jellegzetességével. A egyik legérdekesebb hozzászólást *Halász Lászlótól* hallhatta a vándorgyűlésnek a megvel könyvtár előadótermébe betöltő közönsége. A pszichológus a betegséggel, öregedéssel, kiábrándultsággal küszködő Krúdy Gyula ebben az időben keletkezett novelláit boncolta — a szó szoros értelmében — lélektani eszlezőökkel. A diagnózisnak beillő háttérfeltárás beszédesen tanúszkodott arról, hogy a közhevé szerint „valóságsszápító” ködlővagy sokszorosan áttételes kései novelláinak milyen kézzelfogható és megdöbbentő a valóságfedezete.

Mert a valódi szemvedés érzékeléséhez kevés a szabatos szakleírás, szűk a „realizmus” hagyományos módszereinek alkalmazása. Am elég a nagy művészet hitele, könyvtelenül igaz — és stílusokon túl érvényesülő — pontossága.

(iszlai)